

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА
КАФЕДРА НАЦІОНАЛЬНОГО, МІЖНАРОДНОГО ПРАВА
ТА
ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПЕРІОД ВОЄННОГО
СТАНУ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

**Виконала: студентка IV курсу 10-482 група
Спеціальності:
081 «Право»
Освітньо-професійної програми «Право»
Османова Дар'я Ігорівна**

Керівник к.ю.н. Шевченко Н.Л.

Рецензент д.ю.н., проф. Шкута О.О.

Івано-Франківськ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Органи місцевого самоврядування у системі органів публічної адміністрації	6
1.1. Поняття, ознаки, роль та значення місцевого самоврядування в реалізації публічної влади	6
1.2. Поняття та ознаки територіальної громади, різновиди територіальних громад	9
РОЗДІЛ 2. Адміністративно-правовий статус органів місцевого самоврядування в період воєнного стану	15
2.1. Конституційно-правове регулювання місцевого самоврядування	15
2.2. Законодавче регулювання функціонування місцевого самоврядування	16
РОЗДІЛ 3. Специфіка правового регулювання діяльності органів місцевого самоврядування в період воєнного стану	21
3.1. Особливості організації діяльності органів місцевого самоврядування в період воєнного стану	21
3.2. Особливості реалізації повноважень органами місцевого самоврядування в період воєнного стану	23
ВИСНОВКИ	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31

ВСТУП

Актуальність теми. Дослідження на тему: «Адміністративно-правове регулювання діяльності органів місцевого самоврядування в період воєнного стану» має високу актуальність тому, що дієве місцеве самоврядування є атрибутом будь-якої сучасної держави, оскільки така форма організації народу найбільш ефективно забезпечує вирішення питань місцевого значення. В умовах недавнього проведення адміністративно-територіальної реформи актуально стоїть питання ефективної діяльності сформованих органів місцевого самоврядування, оскільки саме ця влада найбільш за все співпрацює із населенням. З наведеного, існує необхідність у вивченні концептуальних підходів до розуміння поняття «територіальна громада», а також особливостей її правового статусу, оцінки її місця та ролі в системі діючих органів влади на місцях. Розгортання війни на території України зумовило зміни у організації та діяльності органів публічної влади на місцевому рівні також. З наведеного актуалізується необхідність детального аналізу адміністративно-правового регулювання діяльності цих органів у період воєнного стану.

Значний доробок у вивченні питання конституційно-правового статусу територіальної громади внесено такими вченими як: В.І. Сенчук, О.А. Назаренко, В.Д. Барвіненко, Ю.В. Кириченко, О.В. Батанов, Х.О. Патицька, О.О. Мороз, Ю.М. Сірий, С.Ю. Потапенко та іншими.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційну роботу виконано в контексті наукових досліджень відповідно до Стратегія розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 рр. (затверджено Постановою загальних борів НАПрН України від 26.03.21 р. від 12-21), тематики науково-дослідної роботи кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності факультету бізнесу і права Херсонського державного університету «Теоретичні та практичні проблеми розвитку окремих галузей права» (номер державної реєстрації – 0124U002381). Тему кваліфікаційної роботи затверджено Вченою радою Херсонського державного університету (наказ № 43 від 14.05.2025 р.).

Метою роботи є: дослідження сутності і особливостей адміністративно-правового регулювання діяльності органів місцевого самоврядування в період воєнного стану.

Завдання дослідження:

- проаналізувати поняття, ознаки, роль та значення місцевого самоврядування в реалізації публічної влади;
- дослідити поняття та ознаки територіальної громади, їх різновиди;
- проаналізувати конституційно-правове регулювання місцевого самоврядування;
- дослідити законодавче регулювання функціонування аналізованих органів;
- визначити особливості організації діяльності аналізованими органами в період воєнного стану;
- визначити особливості реалізації повноважень аналізованими органами в період воєнного стану.

Об'єктом дослідження є: суспільні відносини, що виникають у сфері адміністративно-правового регулювання діяльності органів місцевого самоврядування у період воєнного стану.

Предметом дослідження є: адміністративно-правове регулювання діяльності органів місцевого самоврядування в період воєнного стану.

Методи дослідження. У ході виконання роботи застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Напрямок дослідження визначено за допомогою системного аналізу. Крім того, в ході виконання роботи також використовувалися такі методи дослідження як: абстрагування, за допомогою якого досліджувалися властивості та якості правових категорій; за допомогою методів аналізу, дедукції та синтезу було виокремлено та розглянуто окремі ознаки досліджуваних категорій; окремі структурні елементи та ознаки досліджуваних категорій об'єднувалися і узагальнювалися шляхом використання методу індукції. Завершальним етапом стало

використання методу аналізу, за допомогою якого було підведено підсумки роботи.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані результати можуть використовуватися для вивчення аналізованої тематики і її подальшого поглибленого вивчення.

Структура роботи: робота складається з вступу в якому обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено завдання роботи, її об'єкт, предмет дослідження, а також з основної частини роботи, яка включає три розділи з двома підрозділами у кожному. Крім того, до структури кваліфікаційної роботи входять висновок та список використаних джерел, які використовувалися в ході виконання роботи.

ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СИСТЕМІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

1.1. Поняття, ознаки, роль та значення місцевого самоврядування в реалізації публічної влади

Роль аналізованого інституту в реаліях розвитку громадянського суспільства та становлення правової держави зростає. Така роль обумовлюється його здатністю підвищувати рівень життєдіяльності суспільства, шляхом надання додаткової можливості реалізовувати гарантовані права його членами.

Інститут самоврядування упродовж тривалого часу перебуває у фокусі уваги науковців, але підстав стверджувати, що всі його аспекти глибоко та всебічно досліджені не вбачається. Зведення сутності цього інституту до участі всіх безпосередньо представників населення певної території у реалізації публічної влади було б невірним, оскільки окремі аспекти безпосередньої реалізації відбувається й опосередковано, тобто з використанням певних механізмів. У зв'язку з тим, що такими органами виражається консолідована воля представників певної громади, варто розглядати їх як володарюючі суб'єкти.

Поняття місцевого самоврядування у науковій літературі наповнюється різними вченими по-різному. На думку В.І. Сенчука, його сутність впливає з рівнів організації, а саме:

- 1) загальнонародне;
- 2) загальносуспільне;
- 3) територіальне [1, с. 20].

Так, вчений під ним вбачає самоуправління населенням власними справами, тобто вирішення населенням безпосередньо чи через обраних представників питань місцевого значення.

Такий різновид самоуправління об'єктивно розглядається як одна з форм чи один із застосовуваних способів організації влади на місцях. Ця форма є специфічна, оскільки виконується власними силами відповідними суб'єктами, зводиться до вирішення важливих питань місцевого значення і не включається до діючої системи державної влади.

На думку О.А. Назаренка в сутності аналізованого інституту вбачаються ознаки локальної корпорації публічного типу, оскільки його природа не дає підстав для віднесення такого управління державного або ж до різновиду діяльності осіб як фізичних, так і юридичних. За таких умов, комунальний тип управління, з огляду на все ж його публічний, але не державний характер, зумовлює розташування інституту між публічною і приватною сферою [2, с. 84].

Поширеною у науковій літературі є думка про те, що під цим інститутом доцільно розглядати одну з організаційних форм народовладдя населення місцевого значення, яке включає можливість громади вирішувати питання місцевого значення з урахування власних інтересів, традицій, особливостей, цінностей. Фактично його здійснення вказує на існування своєрідного рівня організації публічної влади. Що ж до форм такої організації влади, то вони визначаються населенням певної території.

Підсумовуючи різні погляди на поняття та значення місцевого самоврядування, вбачаються підстави стверджувати, що більшість науковців вбачає в цьому інституті гарантовану законодавством можливість громадянам у законному порядку реалізовувати управління місцевими справами, а також вирішувати важливі невідкладні питання місцевого значення самостійно. Це є одним з інструментів врегулювання суспільних відносин та водночас значуща рушійна сила розвитку громадянського суспільства і всієї політичної системи.

Ознаки місцевого самоврядування:

- 1) відображає децентралізоване управління не державного типу, що впливає з відсутності ієрархії у системі відповідних органів;

- 2) реалізується на певній території і зводиться до вирішення питань, що носять характер місцевого значення;
- 3) інструмент реалізації влади народом, оскільки з його використанням забезпечується вирішення відповідними суб'єктами питань територіального значення;
- 4) реалізується представниками, яких обирає населення відповідної територіальної громади;
- 5) не входить в систему органів державної влади;
- 6) подвійна відповідальність за результати діяльності, а саме і перед населенням, і перед владою;
- 7) є однією з форм публічної влади, що перебуває між суспільство і державою;
- 8) має свій предмет управління, що окреслюється законодавчо і зводиться до питань місцевого значення;
- 9) первинним суб'єктом здійснення такого типу управління виступає громада;
- 10) самотійність, що впливає з фінансової, матеріальної і організаційної незалежності та інші [3].

Виходячи з наведених ознак можна визначити його роль в публічному управлінні таким чином:

- стимулює розвиток демократичних основ суспільства;
- є правовою гарантією населення громади на реалізацію народовладдя;
- є механізмом реалізації особами їх громадянських прав.

У науковій літературі функції аналізованого інституту класифікуються за багатьма критеріями, але найбільш слушним з них є наступний. Виходячи зі сфери діяльності:

- 1) забезпечення участі населення у вирішенні питань, що відносяться до місцевого значення;
- 2) забезпечення здійснення управління комунальним майном;

- 3) визначення напрямків розвитку у соціально-економічній, культурній сфері;
- 4) організація надання адміністративних послуг населенню;
- 5) участь у забезпеченні публічної безпеки і порядку;
- 6) врегулювання відносин у сфері землекористування;
- 7) та інші, що впливають із сутності та обсягу закріплених повноважень.

Крім того, за формами здійснення діяльності функції поділяються на:

- нормотворчу, що зводиться до ухвалення норм права, якими врегульовуються суспільні відносини, виходячи з обсягу компетенції;
- установчу, тобто ухвалення рішень що стосуються формування структурних підрозділів таких органів, зокрема виконавчого комітету, комісій, тощо;
- контрольну, тобто контрольно-наглядова діяльність за діяльністю депутатів і виконавчого органу;
- правоохоронну, яка зводиться до сприяння у забезпеченні іншими уповноваженими суб'єктами стану публічної безпеки і порядку.

1.2. Поняття та ознаки територіальної громади, різновиди територіальних громад

У питанні визначення поняття дефініції «територіальна громада» відсутня єдність думок як у національній юридичній науці, так і у закордонній. Різні вчені при його формуванні приймають до уваги в більшій мірі окремі ознаки або декілька ознак і залишають поза увагою їх решту. Найбільш поширеним є підхід до визначення вказаного поняття, який в першу чергу відображає ознаку територіальності, тобто суттєвого значення надається у визначенні території проживання певної спільноти людей з використанням понять «жителі», «мешканці», «населення», «колектив» тощо. Так, Ю.В. Кириченко первинною одиницею самоврядування визначає саме колектив

відповідної території. Останній вказує на громаду як на «сукупність фізичних осіб, що постійно мешкають на відповідній території та пов'язані між собою територіально-особистими зв'язками системного характеру» [4, с. 452].

Необхідно вказати, що саме територіальний підхід до визначення вказаного поняття відобразився і в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р., де така громада визначається як сукупність жителів, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр [5].

Вчений О.В. Батанов, аналізуючи це поняття більше уваги приділяє ознаці інтеграції. Так, на думку вченого метою формування громади як первинної одиниці є досягнення загально бажаних результатів у певних сферах життєдіяльності, але при цьому учасники об'єднання зберігають значний рівень індивідуальної свободи. Потреба у об'єднанні людей носить природний характер, а перевагою такого об'єднання є виконання певними його членами відповідних функцій на професійній основі. Особливістю підходу вказаного вченого є те, що в сутність такої громади він не вкладає лише мешканців певної території, а й інших осіб, які здійснюють будь-яку життєдіяльність на вказаній території: мають у власності майно, здійснюють господарську діяльність, працюють чи просто сплачують до такої громади місцеві податки і збори [6, с. 54].

Як бачимо, два вищенаведені підходи до визначення поняття такої громади відображають окремі її ознаки: територіальну та інтеграційну, але поряд з ними є ще й не менш важлива ознака така як: комунікативна чи соціальна. Вказана ознака відображає спільність певних інтересів у осіб проживаючи чи якимось чином в інший спосіб пов'язаних з певною територією. Так, Х.О. Патицька вказує, що аналізована громада схожа на певний організм у соціумі, якому є характерним узгодженість інтересів у певній сфері життєдіяльності [7, с. 322].

У наш час в юридичній літературі досить часто використовують так зване публічно-правове поняття громади, яке в першу чергу показує місце та роль такої громади в системі самоврядування в цілому. Оскільки громада вправі реалізовувати відповідне право на здійснення самоврядування, то ця одиниця є одним із його суб'єктів [8, с. 26].

Підсумовуючи різноманітні погляди на визначення такого типу громади, їх можна звести до таких:

- 1) це сформована історично спільність людей в широкому розумінні, тобто це спільність культури, мови, побуту;
- 2) це сукупність соціальних відносин між її індивідами;
- 3) в економічному сенсі - єдиний споживач;
- 4) суб'єкт впливу на самоврядування.

Як ознаки громади можна виокремити наступні:

- 1) інтеграційна, що включає певну кількість осіб, які мешкають або певним чином пов'язані з відповідною територією;
- 2) територіальна, що відображає прив'язаність певної громади до відповідної території;
- 3) інтелектуально-комунікативна, тобто наявність певного кола спільних інтересів у осіб;
- 4) функціонально-цільова, тобто наявність власних визначених повноважень та мети діяльності;
- 5) організаційна, тобто має певний набір форм здійснення самоврядування;
- 6) майнова, тобто свідчить про можливість мати у власності певне майно;
- 7) комунальна форма власності з правом користуватися та розпоряджатися ним для досягнення мети своєї діяльності;
- 8) історико-культурна, тобто наявність характерних елементів культури, звичаїв, традицій, тощо [9, с. 64].

Альтернативною системою ознак є наступна: єдність території; єдність певного кола інтересів у осіб; взаємодія в ході реалізації спільних інтересів; комунальна власність; сплата місцевих податків та зборів.

За ступенем територіальної організації всі громади в науці поділяють на три рівні:

1. найвищий рівень - населення в межах держави чи міждержавних об'єднань;
2. середній рівень - населення адміністративно-територіальних одиниць, тобто в межах окремих регіонів;
3. найнижчий рівень - населення окремих територій, але з чітко визначеними межами [10, с. 16].

На думку М.О. Гайдар, систему місцевих територіальних спільнот доцільно розділити на основних (село, місто, район, область), а також додаткових (мікрорайон, квартал, вулиця). Вчений вважає, що проблема національного законодавства полягає в тому, що воно досить чітко врегульовує порядок формування, діяльності та повноваження органів самоврядування спільнот першої групи та зовсім не згадує можливість реалізовувати право на самоврядування спільнотами другої групи [11, с. 88].

Цікавою є й думка Л.В. Бенівської, яка виділяє за територією такі можливі види громад:

- населеного пункту;
- адміністративно-територіальної одиниці;
- економічного району;
- регіону [12, с. 38].

О.М. Безпалко виділяє наступні види громад в теоретичному сенсі, виходячи з рівнів організації:

1. великий рівень - громада держави;
2. середній рівень - громада відповідного регіону держави;
3. нижчий рівень - громади територій, що функціонують в межах регіонів без визначення офіційних меж [13, с. 120].

Згідно змісту статті 140 Конституції України вказано на наступні чотири види громад:

1. села;
2. добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл;
3. селища;
4. міста [14].

Крім того, вказана норма деталізується у статті 6 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», де вказано, що громади декількох сіл мають право об'єднуватися в єдину громаду, а також утворювати спільні органи самоврядування. Таке рішення про об'єднання має відбуватися за результатами його попереднього схвалення на місцевому референдумі відповідних сіл. Так, формування спільної громади передбачає зокрема такі ключові ознаки як:

1. спільні органи самоврядування;
2. спільний бюджет;
3. спільне комунальне майно [15, с. 54].

Варто зауважити, що вищевказаний закон допускає і роз'єднання громад, але також за результатами схвалення такого рішення на референдумі громади.

До проведення реформи місцевого самоврядування в Україні та реформи децентралізації влади, існувала ще така форма організації громади як районна у місті рада. Згідно постанови Верховної Ради України «Про утворення та ліквідацію районів» від 17.07.2020 р. перекроєно раніше існуючі райони та створено нові, а саме було їх укрупнено та скорочено кількість, зокрема не передбачено існування районних у містах рад [16].

Слід відмітити те, що реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади є підтримуваною серед українців, це підтверджують результати всеукраїнського соціологічного дослідження «Багаторівневе врядування в Україні в умовах широкомасштабного російського вторгнення», яке було проведено Київським міжнародним

інститутом соціології у 2024 році, та данні показали, що 77% українців (у 2022 році - 76,5%) підтримують продовження реформи, що передбачає передачу більше повноважень та ресурсів територіальним громадам. А це свідчить про високий рівень суспільної підтримки та необхідності подальшого провадження змін.

Функції громади - це основні напрямки її діяльності з метою досягнення цілей її функціонування. Розрізняють наступні функції самоврядування:

- 1) політична, тобто громада реалізує право громадян приймати участь у вирішенні суспільних і державних справ;
- 2) економічна, яка полягає в тому, що громада формує місцевий сектор економіки;
- 3) соціально-культурна, тобто можливість громадою вирішувати відповідне коло питань місцевого значення;
- 4) екологічна участь громад у забезпеченні безпеки навколишнього природного середовища.

Проведення класифікації громад має як теоретичне, так і практичне значення, оскільки окремий вид громад має свої специфічні особливості:

- 1) повсякденного життя;
- 2) власні соціальні та економічні показники;
- 3) власні інтереси.

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Конституційно-правове регулювання місцевого самоврядування

Вперше поняття місцевого самоврядування згадувалось у національному законодавстві в Законі Української Радянської Соціалістичної

Республіки № 533-XII «Про місцеві ради народних депутатів РСР та місцеве самоврядування» від 07.12.1990 р.. Норми вказаного акту вказували на ради народних депутатів всіх рівнів як на місцеві органи самоврядування. На вказані органи покладался обов'язок представляти інтереси громадян та виконання рішень вище стоячих органів влади.

З прийняттям Конституції України у статті 7 було вказано, що в країні визнається та гарантується місцеве самоврядування. Разом з тим, у статті 140 основного закону вказано на право громади щодо здійснення функцій та повноважень самоврядування. Так, згідно вище вказаної конституційної норми, під аналізованим інститутом самоврядування визначено право громади - жителів села або ж добровільного об'єднання у сільську громаду жителів декількох сіл або ж селища чи міста - самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах законодавства [14].

Як виходить з проаналізованої норми Конституції України, таке самоврядування походить саме від громади як право останньою. Формами здійснення самоврядування громадою визначено наступні:

1. безпосередньо;
2. через органи місцевого самоврядування [14].

В українській моделі побудови органів державної влади тісно переплітаються громади зі створеними ними органами самоврядування, а також на місцях діють місцеві державні адміністрації. Варто зауважити, що у Європейській хартії місцевого самоврядування відсутній термін «територіальна громада», а використовуються терміни «місцеві влади», «місцеві спільноти» [3].

У національному законодавстві не має окремого закону, який би врегульовував конституційний статут аналізованої громади. На думку багатьох науковців, врегулювання статусу громади в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» є поверховим, а саме вказані суб'єкти не залишаються з невизначеним правовим статусом. Таким чином, доцільно б було на рівні законодавства закріпити положення про таку громаду як

початковий елемент всього громадянського суспільства, гарантуючи їй певні можливості участі у політичному процесі. Відсутність подібного закону викликає труднощі у правозастосовній практиці.

Так, дискусійним залишається питання щодо доцільності відносити іноземців та осіб без громадянства до складу певної громади. Думки з даного приводу різняться. Ряд науковців обґрунтовує необхідність віднесення вищевказаних категорій осіб до складу громади з огляду на статтю 26 Конституції України. У вказаній конституційній нормі зазначено звісно, що винятки можуть бути встановлені законодавством, але ж жодних законних заборон про неможливість їх віднесення до складу громади не має. Крім того, позицію вчені пояснюють тим, що населення - це всі хто проживає на відповідній території без оглядки на правовий зв'язок з якоюсь державою. Ряд інших вчених не погоджується з вищевикладеною позицією, мотивуючи це тим, що у статті 23 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» встановлено заборону вказаній групі осіб обирати та бути обраними до органів державної влади, самоврядування [17].

2.2. Законодавче регулювання функціонування місцевого самоврядування

В подальшому деталізація положень про такий тип самоврядування відбувся у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р., у якому в частині 1 статті 146 вказано на територіальну громаду як на основний елемент місцевого самоврядування [5]. Доцільно буде зауважити, що визнання саме нижчої ланки самоорганізації населення - громади основою самоврядування в повній мірі відповідає статті 5 основного закону в якій вказано на народ як джерело влади [14].

Виходячи з вищевикладеного, громада є суб'єктом права, яка відповідає таким ознакам:

1. має правоздатність, дієздатність;
2. має політичну самостійність;
3. може самостійно управляти внутрішніми справами;
4. має можливість самостійного фінансового забезпечення.

Недоцільно визнавати іноземців та осіб без громадянства частиною громади виходячи із вищенаведених поглядів та ще й тому, що в такому разі буде порушена соціально-культурна ознака громади. Вище було проаналізовано, що однією з ознак громади є спільність культури, звичаїв та традицій мешканців певної території, а якщо до цієї громади включати іноземців та осіб без громадянства, то така ознака буде розмиватися.

Подальший розвиток правового регулювання правового статусу громад пов'язаний із такими нормативно-правовими документами як розпорядження уряду, а саме:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» [18].

2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.06.2014 № 591-р «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» [19].

Згідно вищевказаних документів реформування спрямоване в напрямку:

- 1) збільшення рівня матеріальної та правової спроможності громад;
- 2) посилене залучення населення громад у процес прийняття рішень;
- 3) розвитку форм народовладдя;
- 4) чіткого розподілу повноважень між органами самоврядування різних рівнів.

В ході проведення реформи було прийнято та введено в дію низку нормативно-правових актів, які безпосередньо врегульовують конституційно-правовий статус громади, такі як:

1. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 р.. Вказаний закон ввів поняття об'єднаної громади та встановив умови для її формування. Також введено законом новелу - інститут старости, встановлено порядок їх призначення, строк їх повноважень [20].

2. Закон України «Про співробітництво територіальних громад» від 17.06.2014 р., який передбачив інститут співробітництва між окремими громадами, шляхом укладення відповідного договору. Зокрема закон передбачає договірне передання для виконання завдань від однієї громади до іншої, а також створення об'єктів спільної комунальної власності [21].

3. Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 р., який передбачив зокрема можливість фінансування з фонду державного регіонального розвитку проектів регіонального розвитку за визначених умов [22].

Варто зауважити, що безпосередньо громада може здійснювати на даний час самоврядування шляхом участі у проведенні відповідних місцевих референдумів та в органах самоорганізації населення, діяльність яких врегульована згідно Закону України «Про органи самоорганізації населення» від 11.07.2001 р. [23].

Як свідчить світова практика, з метою подолання проблем недофінансування органів самоврядування, держави або стимулюють співробітництво між органами самоврядування, або об'єднують їх. Як бачимо Україною було використано обидва шляхи і останні законодавчі акти свідчать про активний розвиток громади як учасника конституційних відносин.

Повноваження ключової ланки місцевого самоврядування в Україні - територіальної громади врегульовуються статтею 143 Конституції України. Так, згідно вказаної правової норми до повноважень територіальної громади належать:

- управління комунальним майном;
- затвердження програм економічного, соціального та культурного розвитку;

- контроль за виконанням затверджених програм;
- затвердження бюджету адміністративно-територіальної одиниці та контроль за його виконанням;
- встановлення у визначеному законом порядку місцевих податків і зборів;
- забезпечення проведення місцевих референдумів та реалізації їх результатів;
- утворення, реорганізація та ліквідація комунальних підприємств;
- здійснення контролю за діяльністю комунальних підприємств та вирішення інших питань місцевого значення, які віднесені до компетенції територіальної громади [14].

Згідно статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» вищевказані конституційні положення деталізовано. Так, згідно вищевказаної норми, до виключної компетенції місцевих рад, як представницьких органів відповідної територіальної громади належать:

- розроблення та прийняття регламенту ради;
- формування та розпущення відповідних комісій ради, а також визначення та зміна їх складу;
- формування виконавчого комітету, затвердження його складу, розпущення;
- визначення відповідної структури виконавчих органів;
- обрання секретаря ради;
- формування округів старостинських та прийняття положень про них;
- затвердження плану роботи представницького органу;
- прийняття вотуму недовіри місцевому голові;
- розгляд запитів та прийняття відповідних рішень;
- прийняття рішення про проведення місцевого референдуму;
- скасування актів власних виконавчих органів;

- затвердження програм соціального, економічного та культурного розвитку та інші, згідно вказаної правової норми [5].

Місцеве самоврядування в Україні ґрунтується на принципах децентралізації влади та надання територіальним громадам широких повноважень для самостійного вирішення питань, що стосуються життя та потреб територіальної громади.

РОЗДІЛ 3

СПЕЦИФІКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Особливості організації діяльності органів місцевого самоврядування в період воєнного стану

Проблема організації діяльності публічної влади в умовах збройного конфлікту постала перед Україною з 2014 року з початком проведення Антитерористичної операції на території Луганської, Донецької областей. Головним завданням держави в таких умовах залишалося забезпечення належного адміністрування, а також захист прав людини на цих територіях.

Так, 03.02.2015 р. парламентом ухвалено Закон України «Про військово-цивільні адміністрації», що передбачив можливість формування органів виконавчої влади тимчасового типу у вигляді військово-цивільних адміністрацій. В подальшому на території зазначених областей було організовано військово-цивільні організації різних типів [24].

Також 18.01.2018 р. було ухвалено Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях», який продовжив функціонування, але 07.05.2022 р. закон втратив чинність [25].

Згідно Указу Президента України № 63/2022 від 23.02.2022 р. «Про введення надзвичайного стану в окремих регіонах України» координація діяльності всіх органів публічної влади, а саме виконавчої влади та самоврядування на відповідних територіях покладається на державні адміністрації, а де функціонують військово-цивільні державні адміністрації, то на останніх [26].

Питання діяльності органів самоврядування актуалізується під час воєнного стану з огляду на те, що їх повноваження дещо посилюються. Зокрема, змінюються цілі функціонування, а саме на перший план висуваються завдання з вживання всіх можливих заходів спрямованих на відвернення загрози агресії чи організації відсічі їй, а також іншим чином забезпечення національної безпеки. Крім того, в умовах дії воєнного стану допускається обмеження гарантованих прав і свобод людині, громаді, безперечно до таких прав відноситься можливість самостійного вирішення питань місцевого значення.

Указом глави держави від 24.02.2022 р. № 68/2022 «Про утворення військових адміністрацій» сформовано такі органи державної виконавчої влади у всіх областях [27]. В цілому з початку війни і до кінця 2022 року парламентом і урядом ухвалено досить велику кількість нормативно-правових актів як законів, так і підзаконного характеру. Метою такої нормотворчості стало:

- недопущення припинення функціонування публічної влади на місця;
- забезпечення скоординованої роботи всіх діючих органів місцевої публічної влади;
- пристосування до особливостей надання послуг населення в умовах воєнного стану;

- запровадження змін у фактично всіх сферах діяльності.

Так, серед нормативної діяльності уряду варто відмітити наступні правові акти, що стосуються органів самоврядування, а саме Розпорядження № 1790-р від 24.02.2022 р., яке зобов'язує органи місцевого самоврядування розробити плани цивільного захисту населення, сприяти їх реалізації; Постанова № 303 від 13.03.2022 р. обмежує можливість проведення заходів ринкового нагляду; Постанова № 252 від 11.03.2022 р. регулює особливості оперативного ухвалення рішень, що стосуються наповнення місцевих бюджетів [28, с. 398].

Крім того, внесено ряд змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», згідно яких розширено повноваження місцевих голів, а саме уповноважено ухвалювати рішення щодо:

- звільнення земельних ділянок від споруд, що незаконно на них зведені, якщо земельні ділянки перебувають у комунальній власності;
- здійснення обстеження будівель, що зазнали пошкодження, визнання їх аварійними, тобто такими, що становлять загрозу для людей;
- здійснення перерахунку коштів з бюджету на потреби законних збройних формувань чи організації заходів, що передбачені правовим режимом воєнного стану;
- формування установ, що здійснюють надання безоплатної правової допомоги, а також призначення чи звільнення їх голів та інші.

Однією із законних причин, що можуть слугувати для ініціювання Генеральним штабом Збройних Сил України перед главою держави утворення військової адміністрації є невиконання чи неналежне виконання органами самоврядування своїх функцій.

3.2. Особливості реалізації повноважень органами місцевого самоврядування в період воєнного стану

Реалізація повноважень аналізованими органами в умовах воєнного стану ускладнена тим, що на останніх покладаються додаткові обов'язки, а крім того у разі утворення місцевих воєнних адміністрацій органи місцевого самоврядування зобов'язувати координувати свою роботу з останніми, тобто виконувати її злагоджено. Утворення військових адміністрацій фактично передбачає, виходячи з положень вище зазначеного у попередніх підрозділах закону, можливість виконання ними і повноважень місцевого самоврядування.

Правовий режим воєнного стану передбачає можливість у врегульованому порядку застосовувати обмеження прав людини. З наведеного реалізація повноважень у таких умовах пов'язана з підвищеним ризиком, а тому аналізовані органи не несуть відповідальність за власні рішення, що потягли негативні наслідки за умови, що останні не можна було передбачити. В даному випадку йде мова про виправданий ризик, оскільки негативні наслідки є непередбачуваними, а також обумовлені потребою організації чи безпосереднього здійснення відсічі агресії. В умовах воєнного стану аналізовані органи мають тісно і злагоджено співпрацювати не тільки з воєнними адміністраціями, а ще й з органами військового управління.

Окремо варто відмітити, що на вказані органи покладено досить значна кількість обов'язків в сфері надання послуг внутрішньо переміщених особам. Зокрема ними здійснюється їх взяття на облік, сприяння розселенню, а також надання іншої необхідної допомоги. В більшій мірі тягар виконання таких функцій відчули на собі органи, що розташовані в віддалених місцях від зони ведення бойових дій [28, с. 400].

Згідно Наказу Міністерства освіти і науки України № 274 від 28.03.2022 р., який визначає особливості організації учбового процесу для здобуття повної загальної середньої освіти, навчальним закладом вказано про необхідність зарахування до їх складу учнів осіб-вимушених переселенців, а

також організовувати та реалізовувати навчальний процес у найбільш безпечних формах [29].

На територіях наближених до зони бойових дій актуалізується повноваження органів місцевого самоврядування щодо ухвалення рішень про обстеження об'єктів будівництва, що введені в експлуатацію. Порядок та особливості ухвалення таких рішень, формування відповідних комісій для обстеження і їх роботи визначено постановою уряду № 423 від 05.04.2022 р..

Ще однією особливістю функціонування цих органів у такий особливий період є можливість заміщення службовців органів самоврядування військовослужбовцями законних військових формувань. Варто відмітити, що перелік таких посад затверджується главою держави, а при їх заміщенні не здійснюється конкурсний відбір.

Реалізація повноважень здебільшого здійснюється у наступних напрямках:

- визначення різновидів невідкладних робіт, порядок їх виконання;
- координування виконання вищевказаних робіт з іншими уповноваженими органами;
- формування переліку об'єктів, що мають бути обстежені першочергово;
- регулювання обсягу заходів, що мають бути проведені під час здійснення обстеження пошкоджених об'єктів;
- координація діяльності комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій;
- безпосередня організація робіт аварійного характеру [30, с. 128].

Ключовою особливістю реалізації повноважень в умовах воєнного стану є взаємодія з військовими адміністраціями, органами військового управління, а також вирішення завдань місцевого значення, що обумовлені розгортанням бойових дій.

Специфіка реалізації повноважень органами місцевого самоврядування в умовах воєнного стану обумовлюється Законом України «Про правовий

режим воєнного стану» [31]. Безумовно зазначені органи продовжують функціонувати та виконувати покладені на них обов'язки. Специфіка аналізованого стану передбачає можливість створення на відповідних територіях військових адміністрацій як органів, що забезпечують дію законодавства. Ці органи носять тимчасовий характер, але їх утворення впливу на можливість територіальної громади реалізовувати своє право на самоврядування, зокрема управління територією.

Серед додаткових обов'язків, що в умовах воєнного стану покладені на органи місцевого самоврядування доцільно відзначити такі як:

- організація співпраці з військовими адміністраціями;
- узгодження порядку роботи з військовим керівництвом;
- оповіщення населення та інші.

Частина бюджетних повноважень органів місцевого самоврядування передана військовим адміністраціям, що обумовлюється необхідністю оперативного ухвалення і виконання рішень. Крім того, внесені у 2022 році зміни до Бюджетного кодексу України передбачають право уряду ухвалювати рішення стосовно особливостей формування місцевих бюджетів та їх подальшого виконання [32]. Зазначені урядові бюджетні рішення підлягають виконанню військовими адміністраціями. Варто зауважити, що вказані повноваження реалізуються зазначеними адміністраціями, якщо такі утворені.

З наведеного актуалізується проблема законності врегулювання бюджетних прав органів місцевого самоврядування у напрямку їх звуження, шляхом ухвалення постанови уряду, адже право затвердження місцевого бюджету гарантовано органам місцевого самоврядування, гарантоване конституційно. Безумовно законність обмеження бюджетних повноважень органів місцевого самоврядування у такий спосіб є сумнівним.

Згідно Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачено випадки за яких повноваження районних та обласних рад можуть передаватися відповідного рівня створеним військовим адміністраціям. Здебільшого такі передання реалізовано на території ведення активних

бойових дій чи існування ризику їх розгортання. В таких випадках органи місцевого самоврядування функціонують паралельно з військовими адміністраціями, але права першим досить обмежують в частині управління належним ним комунальним майно. По суті органи місцевого самоврядування виконують за таких умов виключно політичні та контрольно-наглядові функції [33].

Підстави ухвалення рішення про зупинення функціонування органу місцевого самоврядування та порядок реалізації такої процедури випиває із Законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про правовий режим воєнного стану». Відповідне рішення ухвалюється парламентом за ініціативою глави держави. Варто наголосити, що не йдеться про повну ліквідацію органу місцевого самоврядування, а виключно про тимчасове призупинення виконання ним своїх повноважень з об'єктивних причин.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи результати проведеного дослідження на тему: «Адміністративно-правове регулювання діяльності органів місцевого самоврядування в період воєнного стану», хотілося б ще раз наголосити на тому, що існування у науковій літературі великої кількості підходів до визначення сутності місцевого самоврядування свідчить про те, що вказаний інститут перебуває у фокусі уваги наукової спільноти, не зважаючи на тривалу практику його існування. Узагальнюючи проаналізовані погляди, такий різновид самоврядування доцільно визначити як законне право мешканців певної території приймати участь у процесі вирішення важливих питань, що носять характер місцевого значення. У контексті реалізації публічної влади самоврядування є її формою, проте не має державного характеру. Важливість інституту зумовлена тим, що принципи його функціонування закріплені в Конституції. Такий тип управління перебуває між громадянським суспільством і державою, а тому його відсутність фактично розмиватиме між ними існуючі межі. З метою забезпечення реалізації населення гарантованого права на місцеве самоврядування, цей інститут має функціонувати виключно з урахування діючого законодавства.

Питання конституційно-правового статусу громади є не новим у вітчизняній юриспруденції. Безпосередньо конституційними нормами визначається поняття територіальної громади, а в Законі України «Про місцеве

самоврядування в Україні» вказана дефініція набуває деталізації. В результаті аналізу багатьох наукових точок зору та законодавчого врегулювання можна визначити аналізовану громаду як своєрідну форму суспільної організації місцевих мешканців, які проживають у межах конкретно визначеної території, має внутрішню організацію органів та реально здатна вирішувати питання місцевого значення.

Аналізуючи конституційно-правовий статус громади як суб'єкта конституційних правовідносин можна дійти висновку, що належне правове регулювання статуту вказаного суб'єкта, визначення його чіткої компетенції та порядку її реалізації у законодавстві відсутнє. Так, відсутній закон, який би врегульовував порядок проведення місцевого референдуму в межах територіальної громади, що унеможлиблює громаду можливості здійснювати своє конституційне право на вирішення питань, віднесених до її компетенції.

Крім того, слід зазначити те, що в результаті проведеної реформи з'явилися об'єднані громади. Формування таких громад було зумовлено необхідністю укрупнення органів місцевого самоврядування з метою збільшення їх матеріальної бази, а отже можливості вирішувати питання місцевого значення самостійно, що в повній мірі відповідає передовому європейському досвіду. Також, у 2024 році було проведено дослідження, відповідно до якого 77% українців підтримують продовження децентралізаційної реформи, що передбачає передачу більше повноважень та ресурсів територіальним громадам.

Разом з тим залишається досить багато неврегульованих питань в діяльності громад, а саме це політизація діяльності, порядок зайняття посад старостами сіл, а також порядок формування місцевого бюджету.

Окрім вищевикладеного, для ефективного функціонування системи органів місцевого самоврядування доцільним є ухвалення Закону «Про територіальні громади», який би закріплював їх статус як основного носія влади та базової структурної одиниці системи місцевого самоврядування.

Правовий статус територіальної громади визначається нормами, які містяться у Конституції України, деталізуються у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» та іншими законами і підзаконними нормативно-правовими актами, що проаналізовані у відповідному підрозділі роботи.

Дослідження показало, що в умовах дії правового режиму воєнного стану реалізація повноважень органами місцевого самоврядування здійснюється у тісній взаємодії з військовими адміністраціями. Порядок такої співпраці можна диференціювати наступним чином:

- формування військової адміністрації, що фактично заміщує до цього існуючий орган самоврядування у зв'язку з самоліквідацією, самоусуненням останнього від виконання своїх повноважень чи неспроможністю їх виконання;
- здійснення спільного адміністрування;
- функціонування органу самоврядування з можливістю реалізації всіх повноважень, що обумовлені воєнним станом, в тому числі й у сфері обмеження прав осіб, але з координацією своєї діяльності з органами державної влади, військового управління.

Реалізація повноважень органами місцевого самоврядування обумовлюється проблемами і важливими питаннями місцевого значення, що актуальні під час воєнного стану. Відбувається розширення повноважень таких органів, а саме щодо надання їм можливостей у сфері реалізації прав внутрішньо переміщених осіб, ухвалення рішень щодо обстеження і визнання технічного стану пошкоджених, зруйнованих будівель і споруд, сприяння організації і здійснення загрози чи безпосередній відсічі збройної агресії. З наведеного випливає, що відбувається активне нормативне редагування правового статусу аналізованих органів, тобто навіть у період розгортання війни інститут місцевого самоврядування продовжує розвиватися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сенчук В.І. Місцеве самоврядування і демократична держава: діалектика взаємозв'язку і взаємної детермінації. Юридична Україна, 2009. № 6. С. 17–23.
2. Назаренко О.А. Місцеве самоврядування: поняття, ознаки, функції. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2013. № 21. С. 82–87.
3. Барвіненко В.Д. Поняття «принцип місцевого самоврядування» в адміністративній доктрині України. URL: <https://journals.politehnica.dp.ua/index.php/lst/article/view/491/430> (дата звернення: 13.12.2024).
4. Кириченко Ю.В. Територіальна громада як базовий елемент системи місцевого самоврядування України: теоретичне визначення. Форум права, 2012. № 4. С. 451–457.
5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України № 280/97-ВР від 21.05.1997, дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> (дата звернення: 18.12.2024).
6. Батанов О.В. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки. Вісник центральної виборчої комісії, 2008. № 2. С. 51–57.

7. Патицька Х.О. Територіальна громада в політико-правовій практиці сучасної України. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України, 2014. № 4. С. 320–328.
8. Мороз О.О. Територіальна громада: сутність, становлення та сучасні українські реалії. Науковий вісник «Демократичне врядування», 2008. № 2. С. 24–28.
9. Павлов О.В. Сільська територіальна громада як складник політичної системи суспільства. Політичний менеджмент, 2007. № 3. С. 60–68.
10. Нестор В.М. Поняття «територіальної громади» в Україні та Сполученому Королівстві. Прикарпатський юридичний вісник, 2019. № 1. С. 13–17.
11. Гайдар М.О. До питання об'єднаної територіальної громади в Україні. Часопис Київського університету права, 2019. № 3. С. 87–91.
12. Беновська Л.В. Територіальна громада як суб'єкт регулювання розвитку територій: теоретичні аспекти. Регіональна економіка, 2018. № 1. С. 36–39.
13. Безпалко О.М. Роль територіальної громади у забезпеченні місцевого економічного розвитку: теоретичні засади дослідження. Економіка і організація управління, 2019. № 1. С. 116–123.
14. Конституція України від 28.06.1996, дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 27.12.2024).
15. Потапенко С.Ю. Характерні риси об'єднаної територіальної громади. Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму, 2019. № 2. С. 47–55.
16. Про утворення та ліквідацію районів: Постанова Верховної Ради України № 807-IX від 17.07.2020, дата оновлення: 07.09.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text> (дата звернення: 05.01.2025).

17. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України № 3773-VI від 22.09.2011, дата оновлення: 24.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text> (дата звернення: 05.01.2025).

18. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p#Text> (дата звернення: 10.01.2025).

19. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.06.2014 № 591-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-2014-p#Text> (дата звернення: 10.01.2025).

20. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України № 157-VIII від 05.02.2015, дата оновлення: 14.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення: 12.01.2025).

21. Про співробітництво територіальних громад: Закон України № 1508-VI від 17.06.2014, дата оновлення: 04.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text> (дата звернення: 12.01.2025).

22. Про засади державної регіональної політики: Закон України № 156-VIII від 05.02.2015, дата звернення: 27.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення: 12.01.2025).

23. Про органи самоорганізації населення: Закон України № 2625-III від 11.07.2001, дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text> (дата звернення: 12.01.2025).

24. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України № 141-VIII від 03.02.2015, дата оновлення: 18.05.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text> (дата звернення: 24.01.2025).

25. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та

Луганській областях: Закон України № 2668-VIII від 18.01.2015, втрата чинності: 08.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#Text> (дата звернення: 24.01.2025).

26. Про введення надзвичайного стану в окремих регіонах України: Указ президента України № 63/2022 від 23.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/63/2022#Text> (дата звернення: 27.01.2025).

27. Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України 24.02.2022 № 68/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text> (дата звернення: 27.01.2025).

28. Мороз В.О. Повноваження органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану в Україні: законодавче регулювання та проблеми реалізації. Юридичний науковий електронний журнал, 2023. № 4. С. 396–4001.

29. Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні: Наказ Міністерства освіти і науки України 28.03.2022 № 274. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0274729-22#Text> (дата звернення: 27.01.2025).

30. Сірий Ю.М. Актуальні питання діяльності місцевих органів виконавчої влади в умовах воєнного стану. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського, 2024. № 3. С. 124–129.

31. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 8 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 28.01.2025).

32. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI : станом на 5 бер. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 28.01.2025).

33. Ключковський Ю.О., Венгер В.В. Правове регулювання місцевого самоврядування в Україні в умовах війни та передумови проведення місцевих виборів після припинення воєнного стану. URL: https://web.ccu.gov.ua/sites/default/files/klyuchkovskyy_yu._venger_v._pravove_r

[egulyuvannya_miscevogo_samovryaduvannya_v_ukrayini_v_umovah_viny.pdf](#)

(дата звернення: 28.01.2025).